

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยนับเป็นประเทศที่มีความได้เปรียบทั้งทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศและระบบนิเวศอันอุดมสมบูรณ์ ทำให้เหมาะเป็นอย่างยิ่งในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ทั้งยังมีแม่น้ำสำคัญหลายสาย พร้อมทั้งมีอาณาเขตติดกับทะเลทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตกทำให้เกิดการประกอบอาชีพที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งและสร้างรายได้ปละหลายล้านบาทคือ “การประมง”

การประมงเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 2 ของ GDP โดยสัดส่วนระหว่างการผลิตประมงน้ำจืดและการประมงน้ำเค็มคิดเป็นร้อยละ 35: 65 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการประกอบอาชีพประมง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประมงน้ำเค็มหรือการประมงทะเลนั้นว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งในด้านการส่งออก การสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับประชาชน ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกสินค้าประมงเป็นอันดับหนึ่งของโลก ตั้งแต่ พ.ศ.2536 จนถึงปัจจุบัน (กองเศรษฐกิจการประมง, 2543)

ตั้งแต่ปีพ.ศ.2504 การประมงทะเลของประเทศไทยได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยการนำเครื่องมืออวนลากแบบแผ่นตะเฒ่าจากประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันเข้ามาทดลองใช้จนประสบความสำเร็จ ทำให้เกิดการขยายตัวทางการลงทุนทำการประมงทะเลในภาคเอกชน โดยการเปลี่ยนจากการใช้เครื่องมือที่ไม่มีประสิทธิภาพ และต้องใช้แรงงานคนตามแบบการประมงเพื่อยังชีพมาเป็นการประมงพาณิชย์ที่ต้องลงทุนสูงโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ทันสมัย จนทำให้จำนวนเรือทำการประมงได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งในด้านขนาดและกำลังแรงม้าของเครื่องยนต์ ซึ่งมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการออกทำการประมงห่างจากฝั่งและออกไปทำการประมงในน่านน้ำของประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มมากขึ้น ซึ่งฐานการประมงทะเลของประเทศไทยประกอบด้วยภาคตะวันออกของประเทศไทย ภาคกลางตอนล่างที่ติดกับอ่าวไทย และภาคใต้ซึ่งมีภูมิประเทศติดทะเลที่ฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกทั้งยังถือเป็นแหล่งการประมงทะเลที่สำคัญอย่างยิ่งนอกจากสถิติกรมเศรษฐกิจการประมงพบว่าภาคใต้มีการประมงทะเลทั้งการจับสัตว์ทะเลและเพาะเลี้ยงชายฝั่ง รวมคิดร้อยละ 70 ของปริมาณสัตว์ทะเลทั้งประเทศ โดยผลการจับสัตว์ทะเลจากฝั่งอ่าวไทยคิดเป็นร้อยละ 63 และฝั่งอันดามันร้อยละ 37 (กองเศรษฐกิจการประมง, 2543)

เมื่อกล่าวถึงแหล่งการประมงทะเลฝั่งอ่าวไทย จังหวัดสงขลานั้นเป็นแหล่งประมงทะเลที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของไทย เนื่องจากเป็นจังหวัดใหญ่และศูนย์กลางการคมนาคมในเขตภาคใต้ตอนล่าง พร้อมทั้งมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบลุ่มชายฝั่ง มีเทือกเขาจากทิศตะวันตกสู่ทิศใต้อันเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของจังหวัดหลายสาย ประกอบกับอยู่ติดกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา มีเรือประมงทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก รวม 4,173 ลำ ทำให้รายได้หลักของจังหวัดสงขลามาจากการประมงทะเลเป็นหลัก (สำนักนโยบายและแผนจังหวัดสงขลา, 2552: 17-18)

การประมงทะเลในจังหวัดสงขลามีการพัฒนาเป็นลำดับ โดยก่อนปีพ.ศ. 2504 การประมงทะเลส่วนใหญ่จะเป็นการประมงทะเลชายฝั่งแบบพอเพียงคือการใช้เครื่องมือจับสัตว์ทะเลแบบพื้นบ้าน โดยมีแหล่งประมงทะเลที่สำคัญเช่น คาบสมุทรสทิงพระตั้งแต่อำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ อำเภอสิงหนคร ตลอดจนอำเภอเมือง แต่หลังจากปี พ.ศ.2504 ก็มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของการประมงทะเลในจังหวัดสงขลาโดยได้นำอวนลากแบบแผ่นตะเฒ่าเข้ามาใช้พร้อมทั้งนำเครื่องยนต์เรือขนาดใหญ่จากประเทศญี่ปุ่นมาติดตั้งบนเรือประมงทำให้การประมงทะเลมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้การลงทุนประมงทะเลในจังหวัดสงขลาเกิดการขยายตัวเพิ่มขึ้น ซึ่งมีผลให้ลูกจ้างประมงทะเลจากภาคกลางตอนล่างและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาจับจ้างในจังหวัดสงขลาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากที่มีทักษะและความชำนาญในการใช้อวนลากแบบแผ่นตะเฒ่าและมีความสามารถในการบังคับเรือประมงแบบติดเครื่องยนต์มากกว่าลูกจ้างประมงทะเลในพื้นที่ และทำให้เกิดสถานที่ใช้ในการขนถ่าย ซ่อมแซมและแปรรูปสัตว์ทะเลเชิงพาณิชย์แห่งแรกในจังหวัดสงขลาคือ ท่าเทียบเรือเล็กแหล่งพระราม ซึ่งยังคงให้บริการในการจอดพักเรือประมงอยู่จนปัจจุบัน ต่อมาทางเทศบาลเมืองสงขลาได้เล็งเห็นความสำคัญของการประมงทะเลที่สร้างรายได้ให้กับพื้นที่ จึงริเริ่มดำเนินการก่อสร้างท่าเทียบเรือประมงสงขลา (เก่า) เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2508 แล้วเสร็จและเปิดใช้งานในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2509 ทำให้การประมงทะเลในจังหวัดสงขลาก้าวเข้าสู่การประมงทะเลเชิงพาณิชย์แบบครบวงจร จนถึงยุคปัจจุบันการประมงทะเลในจังหวัดสงขลาที่ก้าวหน้ามาเป็นลำดับ โดยในปีพ.ศ.2534 เทศบาลเมืองสงขลาได้ออกเทศบัญญัติห้ามขนถ่ายสัตว์ทะเลและสัตว์น้ำต่างผ่านชุมชนเมือง ทำให้ต้องย้ายท่าเทียบเรือประมงจากท่าเทียบเรือประมงสงขลา(เก่า) บริเวณถนนวิเชียรชม อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นท่าเทียบเรือประมงสงขลา 2 (ท่าสะพาน) บริเวณท่าสะพาน เลขที่ 1 ถนนท่าเทียบเรือ ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ห่างจากบริเวณศูนย์กลางพาณิชยกรรมของเทศบาลเมืองสงขลาไปทางทิศใต้ประมาณ 3 กิโลเมตร ซึ่งการจัดสร้างท่าเทียบเรือประมงสงขลา 2 (ท่าสะพาน) นอกจากการปฏิบัติตามเทศบัญญัติของเทศบาลเมือง

สงขลาแล้ว ยังเป็นการเตรียมรองรับการขยายตัวของการประมงทะเลในอนาคต (สุรพล พวงมาลี, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2552)

การประมงทะเลในจังหวัดสงขลาที่ประสบความสำเร็จในปัจจุบัน องค์กรประกอบที่สำคัญอันเป็นแรงผลักดันให้การประมงทะเลก้าวหน้ามาเป็นลำดับคือ ผู้ประกอบการประมง ซึ่งผู้ประกอบการประมงในจังหวัดสงขลามักเป็นลูกจ้างประมงก่อน โดยกลุ่มลูกจ้างประมงภาคกลางตอนล่าง และกลุ่มลูกจ้างประมงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลูกจ้างประมงจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียงเริ่มเข้ามาเป็นลูกจ้างประมงในจังหวัดสงขลา ซึ่งเมื่อปฏิบัติงานไปสักระยะหนึ่งลูกจ้างประมงกลุ่มต่างๆ ก็พัฒนาเป็นลูกจ้างประมงระยะชำนาญงาน โดยเด็กเรือก็พัฒนาเป็นนายท้ายหรืออีนีย(อินจิเนียร์) ส่วนลูกจ้างแพปลาและผู้ค้าส่งสัตว์ทะเลที่มีทักษะ และประสบการณ์ก็จะได้รับความไว้วางใจจากผู้ประกอบการมากขึ้น ทำให้หน้าที่ความรับผิดชอบ และผลตอบแทนก็เพิ่มขึ้นตามไปด้วย จวบจนลูกจ้างประมงมีทักษะ ความชำนาญและประสบการณ์จนเป็นที่ยอมรับจากผู้ประกอบการประมงก็จะได้เลื่อนให้เป็นหัวหน้าคนงาน โดยลูกจ้างเรือประมงจะเลื่อนเป็นได้ทั้ง ส่วนลูกจ้างแพปลาและผู้ค้าส่งสัตว์ทะเลก็จะเลื่อนเป็นหัวหน้าคนงาน จวบจนถึงจุดอิมตัวลูกจ้างประมงบางส่วนที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้ประกอบการประมงในที่สุด โดยเริ่มจากการเป็นผู้ค้าปลีสัตว์ทะเลที่ใช้ทุนในการเริ่มธุรกิจค่อนข้างน้อย จึงค่อยพัฒนาเป็นผู้ส่งสัตว์ทะเลและผู้ประกอบการแพปลาที่ใช้ทุนในการประกอบธุรกิจมากขึ้น เมื่อมีทุนทรัพย์มากพอก็อาจพัฒนาเป็นผู้ประกอบการเรือประมงในที่สุด ซึ่งที่ผู้ประกอบการประมงที่พัฒนามาจากลูกจ้างประมงสามารถประกอบธุรกิจประมงให้มีความก้าวหน้า พันธุ์อุปสรรคและวิกฤตต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี 40 ซึ่งมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั้งระบบรวมไปถึงธุรกิจประมงในจังหวัดสงขลาที่ได้รับผลกระทบเช่นกัน พร้อมทั้งปรับตัวให้ธุรกิจประมงของตนเองสามารถอยู่รอดจากสภาวะการดังกล่าวได้เป็นอย่างดี และพัฒนาธุรกิจประมงให้มีความยั่งยืนสืบไป ทั้งนี้ผู้ประกอบการประมงส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาเพียงหลักสูตรภาคบังคับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่ได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารธุรกิจแต่อย่างใด (ม้วย พวงมาลี, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2552)

จึงเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่า ผู้ประกอบการประมงที่ยังดำเนินธุรกิจประมงอยู่ในปัจจุบันมีปัจจัยอะไรบ้างที่ก่อให้เกิดการพัฒนาจากลูกจ้างประมงสู่ผู้ประกอบการประมง และพัฒนาการจากลูกจ้างประมงสู่ผู้ประกอบการประมงเป็นอย่างไร เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาเป็นแนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการประมงรุ่นใหม่ และเป็นแนวทางการส่งเสริมการประกอบอาชีพประมงในจังหวัดสงขลาให้ดำรงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาพัฒนาการจากลูกจ้างประมงสู่ผู้ประกอบการประมง: กรณีศึกษาท่าเทียบเรือประมงสงขลา 2 (ท่าสะพาน) เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของลูกจ้างประมงที่ผันตนเองมาเป็นผู้ประกอบการประมงในจังหวัดสงขลา ซึ่งวัตถุประสงค์การวิจัยจะประกอบด้วย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ที่มีผลต่อพัฒนาการจากลูกจ้างประมงสู่ผู้ประกอบการประมง
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการจากลูกจ้างประมงสู่ผู้ประกอบการประมง

คำถามการวิจัย

การศึกษาพัฒนาการจากลูกจ้างประมงสู่ผู้ประกอบการประมง: กรณีศึกษาท่าเทียบเรือประมงสงขลา 2 (ท่าสะพาน) มีประเด็นที่น่าสนใจก่อให้เกิดการวิจัยครั้งนี้คือ

1. สถานการณ์ที่มีผลต่อพัฒนาการจากลูกจ้างสู่ผู้ประกอบการธุรกิจประมงมีอะไรบ้าง
2. พัฒนาการของผู้ประกอบการจากลูกจ้างประมงสู่ผู้ประกอบการประมงเป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

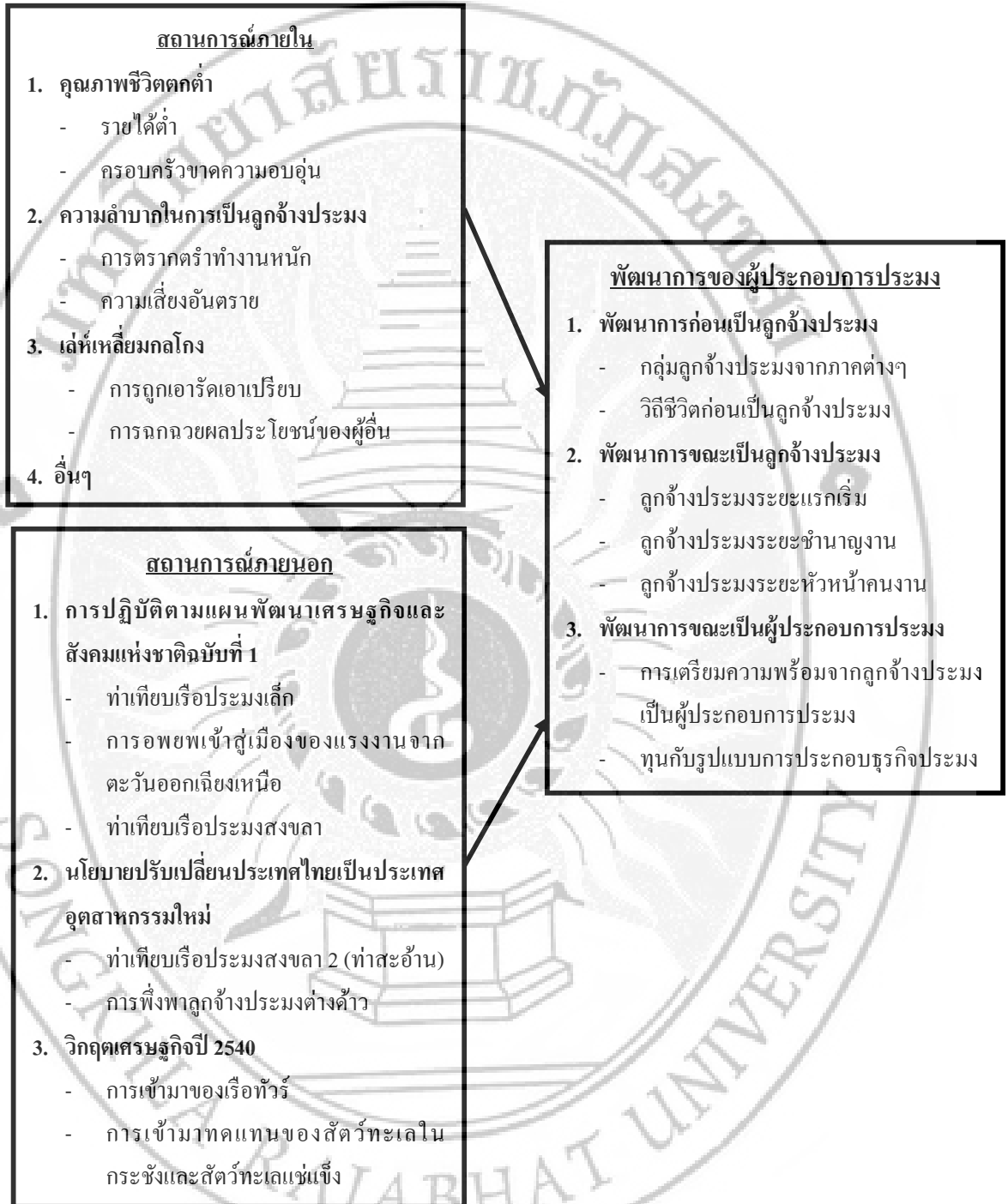
การวิจัยครั้งนี้เป็นการสะท้อนภาพการประกอบอาชีพธุรกิจประมง โดยเฉพาะการศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการ และสถานการณ์ที่มีผลต่อการพัฒนาจากลูกจ้างสู่ผู้ประกอบการธุรกิจประมงทะเล โดยประเด็นที่ทำการศึกษาในครั้งนี้แบ่งเป็น 3 ช่วง คือ 1) ความเป็นมาตั้งแต่ก่อนเป็นลูกจ้างประมง เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูลหลัก 2) ความเป็นมาของการเป็นลูกจ้างประมง เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ และพัฒนาการการตั้งแต่ละะยะแรกเริ่ม ระยะชำนาญงาน จวบจนระยะหัวหน้าคนงาน และ 3) ประวัติความเป็นมาจากลูกจ้างประมงสู่ผู้ประกอบการประมง เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ และพัฒนาการที่ทำให้ลูกจ้างประมงพัฒนาสู่ผู้ประกอบการประมง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาพัฒนาการจากลูกจ้างประมงสู่ผู้ประกอบการประมง: กรณีศึกษาท่าเทียบเรือประมงสงขลา 2 (ท่าสะพาน) สามารถเป็นแนวทางต่อหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาการประมงทะเล และผู้ที่สนใจประกอบธุรกิจประมงสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้คือ

1. สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา และองค์การสะพานปลาจังหวัดสงขลาสามารถนำผลการศึกษาเป็นแนวทางการพัฒนา และส่งเสริมผู้ประกอบการประมงต่อไป
2. ผู้ประกอบการประมงรุ่นใหม่สามารถนำผลการศึกษาเป็นแนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการประมงอย่างเป็นระบบ
3. ลูกจ้างประมงที่มีศักยภาพ สามารถนำผลการศึกษาเป็นแนวทางการพัฒนาเป็นผู้ประกอบการประมงในอนาคต
4. วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์สามารถจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้น และหลักสูตรภาคปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจประมงโดยเฉพาะ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

การศึกษาพัฒนาการจากลูกจ้างประมงผู้ประกอบการประมง: กรณีศึกษาทำเทียบเรือประมงสงขลา 2 (ท่าสะพาน) มีคำศัพท์ที่สำคัญอยู่หลายคำ และต้องนิยามความหมายให้ชัดเจนเพื่อเอื้อต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในอนาคต ซึ่งนิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัยครั้งนี้จะประกอบด้วย

1. ลูกจ้างประมง หมายถึง แรงงานระดับล่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกิจประมงทะเล ทำเทียบเรือประมงสงขลา 2 (ท่าสะพาน) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย

1.1 ลูกจ้างเรือประมง ทำหน้าที่ปล่อยอวน สาวอวน คัดแยกปลา ดองปลาเมื่ออยู่ในกลางทะเลและเมื่อถึงฝั่งต้องทำหน้าที่รื้อปลาจากห้องเย็น ยกกระเบปลาและถังดองปลาจากเรือส่งทำเทียบเรือเก็บรวบรวมกระเบปลาและถังดองปลาหลังจากเจ้าแพต่าง ๆ มาคัดแยกปลาแล้ว

1.2 ลูกจ้างแพปลาและลูกจ้างผู้ค้าส่งสัตว์ทะเล ทำหน้าที่คัดแยกปลา ดองปลา รื้อปลาให้แม่ค้าปลีกหรือลูกค้าเพื่อนำไปจำหน่ายต่อไป

2. พัฒนาการ หมายถึง สถานการณ์ และกระบวนการพัฒนาของผู้ประกอบการประมงในแต่ละช่วง ตั้งแต่ช่วงก่อนเป็นลูกจ้าง ช่วงเป็นลูกจ้างประมง จวบจนผันตัวเองมาเป็นผู้ประกอบการประมงในที่สุด

3. ผู้ประกอบการประมง หมายถึง เจ้าของธุรกิจประมงขนาดกลางและขนาดย่อม ที่มีภูมิลำเนาเดิมเป็นลูกจ้างประมงมาก่อน ประกอบด้วย

3.1 ผู้ประกอบการเรือประมง หมายถึง เจ้าของเรือประมงขนาดความยาวลำเรือ 14 เมตรขึ้นไปและมีเรือประมงอยู่ในความครอบครองตั้งแต่ 1 ลำขึ้นไป พร้อมทั้งสามารถออกไปจับสัตว์ทะเลทั้งภายในน่านน้ำไทยและน่านน้ำประเทศเพื่อนบ้าน

3.2 ผู้ประกอบการแพปลา หมายถึง เจ้าของอาคารสถานที่เพื่อประกอบธุรกิจประมง โดยดำเนินการเป็นคนกลางระหว่างผู้ประกอบการเรือประมงที่ต้องการขายสัตว์ทะเลกับแม่ค้าส่งหรือแม่ค้าปลีกที่ต้องการสัตว์ทะเลเพื่อนำไปขายต่อให้กับผู้บริโภค

3.3 ผู้ค้าส่งสัตว์ทะเล หมายถึง ผู้เช่าพื้นที่กับทางทำเทียบเรือประมงสงขลาเพื่อประกอบธุรกิจประมง โดยดำเนินการเป็นคนกลางระหว่างผู้ประกอบการเรือประมงที่ต้องการขายสัตว์ทะเลกับแม่ค้าปลีกที่ต้องการสัตว์ทะเลเพื่อนำไปขายต่อให้กับผู้บริโภค

3.4 ผู้ค้าปลีกสัตว์ทะเล หมายถึง ผู้ประกอบการที่เช่าพื้นที่ หรือตั้งแผงค้าอยู่ในตลาดต่างๆ ทั้งเป็นการตั้งแผงค้าถาวร หรือการตั้งแผงค้าชั่วคราวตามตลาดนัด เพื่อจำหน่ายสัตว์ทะเลแก่ผู้บริโภค โดยรับซื้อสัตว์ทะเลจากผู้ประกอบการแพปลา หรือผู้ค้าส่งสัตว์ทะเล